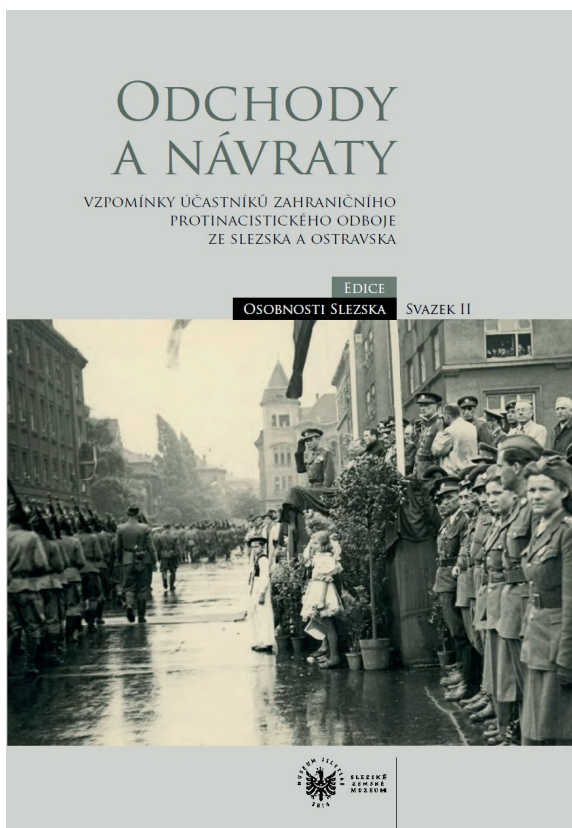

RECENZE

Ondřej KOLÁŘ – Kamila POLÁKOVÁ, *Odchody a návraty. Vzpomínky účastníků zahraničního protinacistického odboje ze Slezska a Ostravska*, Opava 2018, 161 s.

ISBN 978-8087789-53-7

V roce 2018 byla pod záštitou Slezského zemského muzea v Opavě vydána edice paměti s názvem *Odchody a Návraty – Vzpomínky účastníků zahraničního protinacistického odboje ze Slezska a Ostravska*. Jak již napovídá podtitul, tato kniha představuje vzpomínky šesti účastníků zahraničního protinacistického oboje, přičemž pojítkem mezi nimi má být určitá vazba k území českého Slezska. Dotyčné osoby z toho regionu pocházely, absolvovaly v něm prezenční vojenskou službu či tam žily po válce. Dalším kritériem výběru pramenů byla forma odchodů jednotlivých aktérů. Autoři knihy, Ondřej Kolář a Kamila Poláková, se zaměřili na osoby, které „odcházely“ z Protektorátu buď přes Polsko, nebo balkánskou cestou. Kromě nich jsou však také představeny osudy volyňských Čechů, kteří se zapojili do odboje či dezertovali ze slovenské armády. Těžiště publikace spočívá ve třech prezentovaných memoárech, které, co se rozsahu týče, výrazně převyšují vzpomínky dalších tří pamětníků. Jedná se o deníkové

zápisy Jana Kubiše, vzpomínky Leopolda Horáka, které byly zaznamenány v období normalizace, a po válce sepsané paměti Boleslava Ivánka. Další tři vzpomínání na druhý československý odboj mají vzhledem ke své stručnosti spíše okrajový význam.

První prezentovaný pramen je opravdovým unikátem na poli válečných memoárů. Jedná se totiž o válečný deník Jana Kubiše, jenž je poprvé publikován v plném znění. Jan Kubiš v něm popisuje svůj útěk do Polska či krátký pobyt ve výcvikovém centru v Africe. Píše o svých válečných zkušenostech z jara roku 1940 spojených s obranou Francie. V poslední části deníku je věnována pozornost vojenskému výcviku v Anglii, přičemž se Kubiš zaměřuje na líčení britských reálií a zážitky ze svého civilního života. Válečný deník je pak ukončen dojemným rozloučením, které předznamenává autorův tragický osud. „Dnes si nejsem jistý dnem, neb jest na mne požadován zvláštní úkol. Úkol velice nebezpečný, ale nebojím se ho, jdu s chutí do práce a nezastaví mne ani to nejhorší.“ Dnes již víme, že Jan Kubiš společně s dalšími dostal svých závazků. Jeho válečný deník dokládá hrdinství a jeho nezpochybnitelné místo v dějinách československého odboje. Na druhé straně můžeme z řádků Kubišova deníku vyrozumět, že nebyl pouze vlastencem a disciplinovaným vojákem, ale také obyčejným mužem, který si všimal žen, radoval se z krásy moře a zoufal nad množstvím štěnic, s nimiž

se musel potýkat. V tomto případě je publikace přínosným počinem, neboť předkládá reálnější pohled na jednoho z českých národních hrdinů. Deníku dodává na autenticitě též fakt, že byl psán s minimálním časovým odstupem – jedná se tak o zajímavou sondu do myšlenkového světa jednoho z účastníků západního zahraničního odboje.

V další části publikace je prezentován příběh Leopolda Horáka, který začíná rovněž útekem do Polska. Autor ve svých pamětech vzpomíná na postup Polskem, svou návštěvu Moskvy či pouštní vojenský výcvik. Horák byl též jedním z československých vojáků, kteří se podíleli na obraně Tobruku. Poté absolvoval vojenský výcvik ve Velké Británii a následně se účastnil osvobozeneckých akcí v západní Evropě, přičemž jeho cesta vedla přes Francii, Belgie a Německo až do jeho rodné vlasti, kde jeho příběh jakožto účastníka protinacistického odboje končí. Vzhledem k tomu, že paměti Leopolda Horáka byly sepsány pro účely Muzea revolučních bojů a budování socialismu v Ostravě, jsou mnohdy zatíženy rozsáhlými úvahami, které jsou v souladu s marxistickou ideologií. Na druhou stranu však vypovídají o tehdejším normalizačním narativu a oficiálním výkladu dějin. Stejný metodologický problém představují i kratší vzpomínky dalších tří pamětníků; Jána Tringely, Václava Štěpánka a Jiřího Porazíka. Ty byly totiž sepsány ke stejnému účelu. Horákovu líčení rovněž poznamenává dlouhý časový odstup. Samotní editoři v úvodu upozorňují na značné množství faktických či chronologických nepřesností, které v rámci textu svědomitě korigují. Z mého subjektivního hlediska paměti rovněž postrádají ve srovnání s Kubišovým deníkem jistou upřímnost a osobitost. Jedná se o velmi nahuštěný popis vojenské zkušenosti, který má značně fatalistický podtón a je oproštěn od civilních zážitků pamětníka. Tyto problémy však nepochybně souvisí s odlišnou datací vzniku pamětí.

Rozsahově nejobsáhlejší jsou paměti Boleslava Ivánka. Ty byly sepsány v roce 1947, tudíž text není zatížen ideologicky zabarvenými pasážemi. Lze také předpokládat, že se jedná o Ivánkovy necenzurované názory. Autor zasazuje svůj příběh do poměrně širokého dějinného kontextu, přičemž, dle slov editorů, informace čerpal ze zahraniční literatury či z již dříve publikovaných memoárů. Autor do svého vyprávění mimo jiné zařazuje několik příběhů tradovaných mezi vojáky a příhod ze životů jeho přímých spolubojovníků. Jedná se tak o velmi zajímavý a poměrně čtivý pramen, který čtenáře snadno vtáhne „do děje“. Nutno podotknout, že samotný osud Boleslava Ivánka je nesmírně pestrý. Ivánkova cesta začíná v roce 1940 v rumunském Eibentálu, odkud bývalý učitel z menšinové školy prchá společně s dalšími odbojáři do Turecka. K československým vojenským jednotkám se přidává v izraelské Haifě. Z Ivánkova vyprávění se dozvídáme, jak probíhal vojenský výcvik československých vojáků v egyptském výcvikovém středisku v Agami, ale můžeme též nahlédnout do civilního života vojáků. Paměti jsou též jakýmsi cestovatelským bedekrem zajímavých míst Středního východu. Z vyprávění se dozvídáme, jak ve čtyřicátých letech dvacátého století vypadala turecká města jako Istanbul a Mersin či egyptská Alexandrie. Pamětník vzpomíná na krásy Libanonu nebo vymoženosti a modernost Bejrútu. Ivánkovy paměti jsou plné převážně pozitivních vzpomínek, a to až doby, kdy se aktivně účastní bitev na Středním východě a později též bitvy u Tobruku. Autor paměti vzpomíná na úskalí a útrapy, jež v pouštní válce českoslovenští vojáci prožívali, či na přátele, o něž v průběhu války přišel. V poslední části pamětí autor popisuje své zkušenosti v roli letce RAF u 311. perutě. Vzpomíná na svůj letecký výcvik, první pocity z létání a předkládá i detailní informace o podobě některých letounů. Ivánek líčí pozoruhodnou cestu lodí „Quin Elisabeth“ do Kanady či své setkání s československými krajany v Chicagu. Především se však dozvídáme o řadě příběhů ostatních letců, které mají většinou bohužel tragický konec. Ivánek své vyprávění zakončuje v říjnu 1945, kdy se společně s dalšími letci vrátil do Československa.

Další tři vzpomínání jsou, jak již bylo řečeno, stručnější. Jedná se zaprvé o krátké vyprávění Jána Tringely, který zběhl od slovenského vojska k jednotkám československé armády a zúčastnil se bojů na východní frontě, dále o vzpomínky volyňského Čecha Václava Štěpánka, jenž líčí své zážitky z bojů na Dukle, a příběh Jiřího Porazíka, který byl rovněž volyňským Čechem a jako tankista se zúčastnil osvobozovacích bojů na Ostravsku.

Původním záměrem autorů bylo představit prostřednictvím konkrétních příběhů komplexní obraz života československého vojáka v zahraniční armádě a poukázat na rozličná bojiště, na nichž Čechoslováci působili. To se autorům nepochybně podařilo. Čtenářům je umožněno nahlédnout do vojenského výcviku, jednotlivých bojových akcí, ale také do civilního a všedního života vojáků. Dovídáme se, jakým způsobem se bavili ve svém volném čase, jakými aktivitami jej naplňovali, ale také nad čím přemýšleli, z čeho se těšili nebo čeho se naopak obávali. V mnohých případech jsou prameny jakýmsi sondami do duší účastníků protinacistického odboje, a to zejména v případě Jana Kubiše a Boleslava Ivánka. Pamětníci mnohdy popisují analogické situace či stejná místa, jako bylo například shromaždiště českých uprchlíků v polských Bronowicích, bitva o Tobruk, příchod vojáků do Británie či jejich vojenský výcvik. Díky této skutečnosti se nabízí zajímavé srovnání jednotlivých líčení, která jsou samozřejmě odlišná vzhledem k rozdílné dataci jejich vzniku, ale také vzhledem k individuálnímu a subjektivně zabarvenému hodnocení jejich autorů. Tohoto faktu jsou si editoři vědomi. Na případné faktické či chronologické nepřesnosti, stejně jako na věcné chyby v termínech či názvech měst, upozorňují a uvádějí je na pravou míru. V poznámkách pod čarou též představují v krátkých biografických medailoncích některé významné osobnosti československé zahraniční armády a případně i jiné osoby. Stejně tak upozorňují na relevantní literaturu k jednotlivým tématům. Za nedostatek lze nicméně považovat, že paměti nejsou konfrontovány s dalšími prameny, například s dokumenty z Archivu bezpečnostních složek či Vojenského ústředního archivu v Praze. K těmto osobnostem nepochybně další prameny existují, a to minimálně v databázi žádostí o osvědčení o účasti na národním boji za osvobození podle § 8 zákona 255/46 Sb. Dalším nedostatkem, který ubírá publikaci na kvalitě, je fakt, že autoři neuvádějí věcné biografie jednotlivých pamětníků. V některých případech se sice pamětníci v hrubých liniích představují sami, přesto by však bylo přínosné, kdyby byli kritickým způsobem představeni i editory, zejména co se týče jejich původu, předválečné činnosti či dalšího života po skončení druhé světové války. Postava Jana Kubiše je historické obci samozřejmě notoricky známa, přesto by ale krátké představení jeho osudu bylo zejména z pohledu široké veřejnosti přínosné. V případě Leopolda Horáka se nabízejí otázky o jeho politickém smýšlení a loajalitě. Kdyby byly adresovány, bylo by snad možné alespoň částečně pochopit, zda byly jeho ideologicky laděné pasáže pouhou úlitbou režimu či autentickým osobním přesvědčením. Příběh Boleslava Ivánka je nepochybně zajímavý a i vzhledem k tomu je velká škoda, že se nedozvídáme více o jeho poválečných aktivitách a rovněž o jeho vztahu k novému politickému zřízení. Navzdory těmto výtkám je publikace nepochybně přínosná. Autorům se podařilo upozornit na velice zajímavé příběhy, jež mohou dobře posloužit při další historické práci. Jedná se ovšem také o publikaci, která má potenciál představit laické veřejnosti každodenní život vojáků v československých zahraničních jednotkách.

Anna Blatecká

Bohumila TINZOVÁ – Barbara ZEITELHACK – Catherina LOPEZ-DRÉAU, *Konec a začátek. Jeseník / Neuburg an der Donau / Sète. Tři evropská města v letech 1918–1920, Neuburg an der Donau 2018, 199 s.*

ISBN 978-3-00-060398-3

Období následující po skončení první světové války se vyznačovalo rozsáhlými mocenskými i společenskými změnami, jež zasáhly jak vítěze, tak poražené. Navzdory stěžejnímu a dlouhodobému významu tehdejších procesů je tento zlomový bod v českém prostředí reflektován podstatně méně než pozdější historické milníky (1945, 1989), popřípadě je v kolektivním povědomí redukován na připomínku československé státnosti.

O komplexní a komparativní podchycení předmětné éry usiluje recenzovaná publikace, jež sleduje vývoj v prvních meziválečných letech ve třech evropských městech. Jejich výběr vychází spíše z praktických soudobých, než historických reálií – jedná se o partnerská města slezského Jeseníku. Shodou okolností však výběr těchto tří lokalit přináší vhled do tří různých společností: Jeseník (resp. tehdy Frývaldov) byl většinou německým městem v nově se rodícím Československu, jedním z tzv. nástupnických států. Neuburg an der Donau repre-

zentuje bavorskou, tedy většinou katolickou část Německa, poražené země obviněné z rozpoutání Velké války. Naopak Sète čtenáře zavádí do reálií vítězné, leč válkou hospodářsky i hodnotově zbídačené Francie. Vzniká tak prostor pro zajímavé, v tuzemských podmínkách dosud unikátní srovnání.

Autorský kolektiv tvoří archiváři činní v příslušných městech, tedy lidé důvěrně obeznámení s pramennou základnou. Ke cti jim slouží také snaha zasadit popisované události do širšího nadregionálního kontextu. Knihu uvozuje krátká stať Thomase Götze, jež analyzuje dlouhodobé dopady konfliktu z let 1914–1918. Text skýtá řadu zajímavých podnětů a metodických otázek, v české historiografii zatím nepříliš vnímaných. Autorův styl však lze označit za poněkud těžkopádný a hůře čtenářsky stravitelný. Z textu číší snaha sdělit co nejvíce na omezeném prostoru, místy na úkor srozumitelnosti. Některé pasáže vyznívají zjednodušeně – Götz například píše o protestantském Německu, přestože právě Neuburg coby jedna ze zkoumaných lokalit leží v prostředí katolického Bavorska. Jiná konstatování zůstanou pro laického čtenáře nepochopitelná bez bližšího vysvětlení – např. údaj o protiprávním zadržování dodávek potravin nemá vypovídací hodnotu bez údaje, kdo, kdy a proč tyto dodávky zadržoval.

Jednotlivé sondy do dějin konkrétních lokalit navzdory omezenému rozsahu přinášejí mnohé cenné poznatky. Jejich potenciál pro srovnání vývoje ve zvolených komunitách je však

omezený kvůli absenci jednotlicí linie. Autoři zjevně postupovali individuálně bez jednotného konceptu, takže prostor daný jednotlivým tematickým okruhům se v trojici případových studií značně různí. Například kapitola Bohumily Tinzové o Jesenicku oproti zbývajícím dvěma případovým studiím výrazně více akcentuje náboženské poměry a činnost církevních institucí. Bez obdobného vhledu do této problematiky v případech Neuburgu a Sète si však čtenář nemůže učinit představu, do jaké míry byly poměry obdobné či naopak odlišné.

Další limit představuje různorodost časového vymezení. Zatímco Tinzová přehledně reflektuje celé období let 1918–1920 se srozumitelnými a kontextualizovanými časovými přesahy, Catherine Lopez-Dréau popisuje dění v Sète mezi koncem války a podzimem 1919. Nejednotné je také strukturování textů – studie o Jeseníku není na rozdíl od dvojice následujících statí členěna do podkapitol. Poněkud rušivě působí také pořadí textů. V každé kapitole je nejprve uvedeno původní znění, po něm překlady. Ačkoliv zvolený postup má svou logiku, různé pořadí jazykových mutací v jednotlivých kapitolách není z pohledu čtenáře nejpraktičtější. Po ediční stránce také zarazí skutečnost, že anglické citace v textu nejsou na rozdíl od jiných jazyků přeloženy.

Srovnáme-li trojici případových studií, musíme konstatovat, že text Bohumily Tinzové o Jeseníku má podobu klasické a solidní regionálně-historické práce, založené na širokém spektru pramenů a literatury. Vytknout lze několik drobností – autorka se např. podrobně věnuje místnímu katolickému tisku, jiná regionální periodika ovšem nezkoumá. Pojednání o Neuburgu an der Donau, jež připravili Barbara Zeitelhack a Sebastian Funk, se soustředí především na problematiku vojenské posádky, jež hrála v kulturním a hospodářském životě města zásadní roli, komunální politiky a dopadu revolučních událostí v Německu. Hlavním pramenem se pisatelům stal místní konzervativně-pravicový tisk. Oproti dalším dvěma statím je text poněkud méně přehledný. Pro potřeby zahraničního čtenáře by bylo dobré přiblížit kontext některých událostí, např. zmínka o tzv. Kappově puči asi mnoha Čechům ani Francouzům nic neřekne. Třetí studie, věnovaná francouzskému přístavnímu městu, má čtivý a spíše esejistický charakter. Ocenění zasluhuje zasazení místních reálií do souvislostí celostátního vývoje.

Knihu doplňuje řada fotografií a také příloha ve formě časové osy, jež alespoň částečně supluje chybějící závěr, jenž by srovnal vývoj tří zkoumaných lokalit.

Co říci závěrem? Recenzované knize lze jistě vytknout několik drobných vad a nedodělků. V zásadě však jde o klasické průvodní jevy většiny publikací, připravovaných „narychlo“ k významným výročím. Především ovšem musíme ocenit ojedinělý pokus o podchycení dopadů Velké války v mezinárodní perspektivě. Tím spíše, že se uvedeného ambiciózního úkolu zhostily regionální paměťové instituce, postrádající zázemí a prostředky akademických pracovišť.

Ondřej Kolář

